

HITEK ÉS GYAKORLATOK

Vajon az, hogy

1. nem vagyunk képesek tudatosítani a vallásos hittartalmakat (nem vagyunk képesek azonosítani őket)

továbbá az, hogy ezek (ennélfogva)

2. valójában nem is vezérlik a cselekedeteinket

nem pusztán a monoteista magas-teológiák abszolút tökéletes létezőjére vonatkozó "hiteinket" ("Perfect Being Theology") jellemzik?

Az efféle "hitektől" ("hit-előírások") ráadásul nem is várják el, hogy belátás tárgyai legyenek (vö. Hugo de Sancto Victore és Aquinói Tamás hit-definícióját: "a hívő megismerését azonban nem tökéletesíti olyan belátás, amely nyilvánvalóvá teszi a dolgot"), csak azt, hogy feltétel nélkül elfogadjuk ezeket és - amennyire lehetséges - kövessük az ezekből így-úgy levezetett viselkedési szabályokat

Aquinói Tamás: a hittételek nem bizonyítható állítások - nevetséges lenne megpróbálni bebizonyítani őket - csupán azt lehet megmutatni velük kapcsolatban, hogy nem lehetetlen, hogy igazak legyenek
Ha ez így van, akkor:

A. a hétköznapi vallásos-mágikus hitek / hiedelmek éppen úgy azonosíthatóak, mint az egyéb hiteink (a hozzájuk tartozó előfeltevésekkel együtt, vö. "világkép")

B. a természeti / szociális világ mágikus-vallásos manipulálásának gyakorlata logikailag előfeltételezi ezeket

LUDWIG WITTGENSTEIN: (1889-1951) Bemerkungen über Frazers "The Golden Bough" (ed. Rush Rhees), Synthese, Vol. 17, No. 3, (Sep., 1967), pp. 233-253.

JAMES GEORGE FRAZER (1854-1941) *Az aranyág*, Gondolat: Budapest 1965, valamint Századvég: Budapest 1994 ("The Golden Bough. A Study in Magic and Religion" - 1890, 2 vols.; 1900, 3 vols.; 1911-15, 12 vols)

"There is probably no subject in the world about which opinions differ so much as the nature of religion, and to frame a definition of it which would satisfy every one must obviously be impossible. All that a writer can do is, first, to say clearly what he means by religion, and afterwards to employ the word consistently in that sense throughout his work. **By religion, then, I understand a propitiation or conciliation of powers superior to man which are believed to direct and control the course of nature and of human life. Thus defined, religion consists of two elements, a theoretical and a practical, namely, a belief in powers higher than man and an attempt to propitiate or please them.**"

"Of the two, **belief clearly comes first, since we must believe in the existence of a divine being before we can attempt to please him. But unless the belief leads to a corresponding practice, it is not a religion but merely a theology; (...)** **On the other hand, mere practice, divested of all religious belief, is also not religion.** Two men may behave in exactly the same way, and yet one of them may be religious and the other not. If the one acts from the love or fear of God, he is religious; if the other acts from the love or fear of man, he is moral or immoral according as his behaviour comports or conflicts with the general good. **Hence belief and practice or, in theological language, faith and works are equally essential to religion, which cannot exist without both of them.**"

“Vallás alatt olyan emberfölötti erőknek a kiengesztelését értem, amelyekről azt hiszik, hogy irányítják és ellenőrzik a természet menetét és az ember életét. Az így meghatározott vallásnak két összetevője van: teoretikus és gyakorlati, nevezetesen hit olyan természetfölötti hatalmakban, amelyek az ember fölött állnak és kísérlet ezek kiengesztelésére.”

“E kettőből a hit elsőbbséget élvez, mivel ahhoz, hogy megkísérelhessünk kiengesztelni valamely isteni lényt, mindenekelőtt hinnünk kell a létezésében.”

Sem a hit önmagában, sem pedig a pusztá gyakorlat nem elegendő a valláshoz. Az első csupán teológia volna, a második pedig lehetséges anélkül is, hogy hit járulna hozzá: pl. ha az Isten szeretete és az istenfélelem helyett az ember szeretete vagy az attól való félelem vezérli az adott, vallásinak tűnő gyakorlatot. A hit és a gyakorlat együttes megléte tehát lényegi eleme a vallásnak.

Frazer megkülönbözteti egymástól **EGYFELŐL A VALLÁST, MÁSFELŐL PEDIG A MÁGIÁT ÉS A TUDOMÁNYT**, azon az alapon, hogy ez utóbbiak azt feltételezik, hogy a természet rigid, uniform módon működik és nem téríthető el az útjától (“both of which assume that the processes of nature are rigid and invariable in their operation, and that they can as little be turned from their course by persuasion and entreaty as by threats and intimidation”). Elismeri ugyanakkor, hogy történetileg a mágia és a vallás (ahogyan a varázsló és a pap személye is) összekapcsolódott.

MÁGIA ÉS TUDOMÁNY: a mágiát - habár ez is a természettörvények létének elfogadásán és a természeti folyamatok befolyásolásának igényén alapszik - az különbözteti meg a tudománytól az, hogy pusztá hiedelmeken alapul, következésképpen áltudomány

**SZIMPATETIKUS (SZIMPÁTIÁN
ALAPULÓ) MÁGIA
(A SZIMPÁTIA TÖRVÉNYE)**

**HOMEOPATIKUS MÁGIA
(A HASONLÓSÁG TÖRVÉNYE)**

**ÁTVITELI MÁGIA
(A KAPCSOLAT
TÖRVÉNYE)**

(“dolgok a távolból titkos szimpátia útján hatnak egymásra, és (...) az impulzus az egyikről a másikra olyan úton-módon vivődik át, amelyet a láthatatlan éter egy fajtájaként gondolhatunk el; ebben hasonlóan járunk el, mint a tudomány, amely pontosan ugyanilyen célra állította fel ezt a hipotézist; azért nevezetesen, hogy megmagyarázza, mily módon hatnak egymásra dolgok látszólag üres téren át.)

MÁGIA

**ELMÉLETI
(A MÁGIA MINT ÁLTUDOMÁNY)**

**GYAKORLATI
(A MÁGIA MINT
ÁLMŰVÉSZET)**

**POZITÍV MÁGIA
VAGY VARÁZSLÁS**

**NEGATÍV MÁGIA
VAGY TABU**

“A „hasonló hasonlót hoz létre” elvének talán leggyakoribb alkalmazása, amire sok nép tett különböző korokban kísérletet, a következő: az ellenséget azzal akarják megsebesítenem vagy elpusztítani, hogy képmását sértik meg vagy pusztítják el, abban a hitben, hogy amint a képmás szenved, úgy szenved az ember is, és ha a képmás megsemmisül, meghal az ember is.”(1965: 27.o.)

“Egy ilyen jellegű maláj varázslat előírása a következő. Szerezz némi mennyiséget kiszemelt áldozatod körméből, hajából, szemöldökéből, nyálából stb., hogy a test minden része megfelelően képviselve legyen, és ezekből, valamint elhagyott lépből kiszedett viasszal készítsd el az illető képmását. Lámpa fölé tartva, hét éjszakán át perzselj lassan a figurát, és mondd:

„Nem viasz az, amelyet perzselek, N. N. mája, szíve és nyála, amit én perzselek.”

A hetedik perzselés után égesd el a figurát, és áldozatod meghal. Ez a varázslat kétségtelenül egyesíti a homeopátiás és az átviteli mágia elveit, mivel a figura, melyet az ellenség hasonlatosságára készítettek, olyan dolgokat tartalmaz, amelyek egyszer kapcsolatban voltak vele, mint például a körme, haja és nyála.” (1965: 27.o.)

“A pozitív előírások varázslatok, a negatív előírások tabuk. Ténylegesen a tabu egész elve vagy legalábbis jó része úgy jelenik meg előttünk, mint a szimpatetikus mágia hasonlóságon és kapcsolódáson alapuló két nagy törvényének különleges alkalmazása. **Bár ezeket a törvényeket a vadember természetesen nem foglalja szavakba, s absztrakcióját sem fogja fel, MÉGIS MAGÁTÓL ÉRTETŐDŐEN HISZ ABBAN, hogy ezek a törvények szabályozzák a természet rendjét, az emberi akarattól teljesen függetlenül.** Úgy véli, hogy ha egy bizonyos módon cselekszik, akkor az egyik vagy a másik törvény alapján bizonyos következmények elkerülhetetlenek; és ha valamely cselekedet következményei kellemetleneknek vagy veszélyeseknek bizonyulnának, természetesen óvakodik oly módon cselekedni, hogy ilyesminek kitegye magát. Más szavakkal: tartózkodik megtenni azt, amiről — az okról és okozatról való téves felfogása alapján — úgy hiszi, hogy ártalmára lehet, röviden: tabunak veti magát alá. A tabu így nem más, mint a gyakorlati mágia negatív alkalmazása. (...) **azok a negatív előírások, amelyeket tabunak hívunk, ugyanúgy hiábavalók és hasztalanok, mint azok a pozitív előírások, amelyeket varázslatnak nevezünk. E kettő csupán ellentétes oldalait vagy pólusait alkotja egy nagy és baljóslatú tévedésnek, az ideák asszociálása téves koncepciójának. Ennek a tévedésnek a varázslat a pozitív, a tabu a negatív oldala.**” (1965: 32.o.)

“Néhány borneói dajak törzsnél, ha egy nő vajúdik, varázslót hívnak, aki a kínlódó nőknek testi segítséget nyújt, megpróbálja racionális módon megkönnyíteni a szülést. Ugyanakkor egy másik varázsló a szülőszobán kívül azon fáradozik, hogy ugyanezt a célt olyan eszközökkel érje el, amelyeket teljesen irracionálisaknak kell tekintenünk. Úgy tesz ugyanis, mintha ő lenne a várandós nő; a hasára helyezett és testére kendővel erősített kő a méhben levő magzatot jelképezi; a vajúdás tényleges színhelyén tartózkodó társa által kikiabált utasítások szerint ezt a feltételezett magzatot testén az igazi gyermek mozgásának utánpótlásával igazgatja mindaddig, míg a csecsemő meg nem születik. Ez a gyermekek esetében annyira kedvelt utánpótlási elv más népeknél ahhoz vezetett, hogy a szü-lés megjátszását alkalmazzák, mint az adoptálás egy formáját (...) Ez a szokás állítólag még mindig él Bulgáriában és a boszniai törököknél. **AZ A NŐ, AKI EGY FIÚT KÍVÁN ADOPTÁLNI, KERESZTÜLTOLJA VAGY ÁTHÚZZA RUHÁJÁN. ETTŐL FOGVA A FIÚ A NŐ VÉR SZERINTI FIÁNAK SZÁMÍT,** és adoptáló szüleinek minden vagyonát öröklő.” (1965: 28.o.)

WITTGENSTEIN (1930-31):

236: “In Effigie verbrennen. Das Bild des Geliebten küssen. Das basiert natürlich nicht auf einem Glauben an eine bestimmte Wirkung auf den Gegenstand, den das Bild darstellt. Es bezweckt eine Befriedigung und erreicht sie auch. Oder vielmehr, es *bezweckt* gar nichts; wir handeln so und fühlen uns dann befriedigt.”

“Der selbe Wilde, der, anscheinend um seinen Feind zu töten, dessen Bild durchsticht, baut seine Hütte aus Holz wirklich und schnitzt seinen Pfeil kunstgerecht und nicht in Effigie.”

“Wenn die Adoption eines Kindes so vor sich geht, dass die Mutter es durch ihre Kleider zieht, so ist es doch verrückt zu glauben, dass hier ein Irrtum vorliegt und sie glaubt, das Kind geboren zu haben.”

240: “Nun aber ist es Unsinn, so fortzufahren, dass man als das Charakteristische dieser Handlungen sagt, sie seien solche, die aus fehlerhaften Anschauungen über die Physik der Dinge entspringen. (So tut es Frazer, wenn er sagt, Magie sei wesentlich falsche Physik, bzw. falsche Heilkunst, Technik, etc.) Vielmehr ist das Charakteristische der rituellen Handlung gar keine Ansicht, Meinung, ob sie nun richtig oder falsch ist, obgleich eine Meinung - ein Glaube - selbst auch rituell sein kann, zum Ritus gehören kann.”

1. a rituálé nem olyan tevékenység, ami valamely célra irányul és a fizikai világról alkotott nézeteinken (hiteinken) alapul, amelyek igazak vagy hamisak lehetnek stb. - hanem olyan tevékenység, ami - célra irányultság nélkül - szimbolikus kifejezését adja az érzéseinknek és attitűdjeinknek és ennek révén megnyugvással tölt el bennünket

habár egy hit maga rituális lehet, vagy hozzátartozhat valamely rítushoz

2. a “vadak” tökéletesen értik azt, hogy miként működik a természet, megfelelő házat építenek és megfelelő nyilatkozat készítenek, és nem érik be ház-makettel vagy a nyílvevő képével

3. a vallásos emberek nem alkotnak elméleteket, még csak kvázi-tudományos elméleteket sem - következésképpen nem is állíthatjuk, hogy a hiteik tévesek volnának

LUDWIG WITTGENSTEIN, ÉSZREVÉTELEK, BUDAPEST: ATLANTISZ, 1995

“(…) A szavakat itt „mélyebb értelemben” használják. Valójában azt szeretném mondani, hogy **itt sem a szavak számítanak, amelyeket az ember kiejt, vagy amit a kiejtésükkor hozzágondol, hanem a különbség, amit az élet különféle helyzeteiben e szavak mutatnak. Honnan tudjam, hogy két ember, aki egyaránt istenhívőnek mondja magát, ugyanazt gondolja-e?** És pontosan ugyanez mondható el a 3 személyt illetően is. A teológia, amely bizonyos szavak és frázisok használatát erőlteti, másokat pedig száműz, semmit sem tesz világosabbá (Karl Barth). **Mondhatni, hogy vagdalkozik a szavakkal, mivel mondani akar valamit, ám nem tudja, hogyan fejezze ki azt. A gyakorlat adja meg a szavak értelmét.**” (123.o.)

“Nekem úgy tűnik, mintha a vallásos hit olyan valami lehetne csak, mint egy szenvedélyes döntéssel magunkra vett vonatkoztató rendszer. Tehát hit ugyan, de mégis **egyféle életmód, vagy egyféle módja az élet megítélésének.** Ennek az egyféle felfogásnak **a szenvedélyes megragadása.**” (94.o.)

“Amikor az istenhívő körülnéz és felteszi a kérdést „Honnan való mindaz, amit látok?”, „Honnan jön mindez?”, akkor nem kíván (kauzális) magyarázatot; és kérdésének éppen az a veleje, hogy pontosan ezt a kívánságát fejezi ki vele. Tehát **egy minden magyarázattal szemben elfoglalt álláspontot.** - De hogyan mutatkozik ez az életben? (123.o.)

“**Ez a magatartás bizonyos dolgot komolyan vesz, bizonyos ponton azonban mégsem veszi már komolyan, és kinyilvánítja, hogy létezik valami más, ami még komolyabb.**”

“Az **istenbizonyíték** valójában olyan valami kell legyen, aminek a révén meggyőződhetünk Isten létezéséről. Ám én azt hiszem, hogy a „hívők”, akik efféle bizonyítékokkal szolgáltak, az értelmükkel akarták a „hitüket” analizálni és megindokolni, jóllehet ilyen bizonyítékok alapján ők maguk sosem jutottak volna el a hithez. **„Isten létezéséről meggyőzni” talán csak egyfajta neveléssel lehetne, úgy, hogy az ember így meg így alakítja az életét.**” (124.o.)

Az élet ránevelhet az istenhitre. És tapasztalatok is akadnak, amelyek ezt megteszik; de nem víziók vagy másféle érzéki tapasztalatok, melyek „e Lény létezését” nekünk megmutatják, hanem pl. a szenvedés legkülönbözőbb válfajai. S ezek nem úgy mutatják meg nekünk Istent, ahogyan az érzéki benyomás egy tárgyat megmutat, s nem is sejtetik őt meg velünk. Tapasztalunk, gondolkodunk - az élet ránk kényszerítheti ezt a fogalmat. S akkor nagyon hasonlít majd a „tárgy” fogalmához.”